

oktatást, mely eszerint összesen *két esztendőre és hat féléves cursusra* terjedne. Javaslatom tehát két fél-féléves cursussal többet róna a római jog tanulójára, mint a fentemlített ajánlat, mely megelégszik azzal, hogy a mostani Institutio-évet egy pandekta-évvvel megtoldja. E többletet azonban behozom, egyrészt, mint említettem, az Institutiónak, másrészt az *egyetemes európai jogtörténetnek egy félévre* való megszorítása által. Ez utóbbi pont azok után, miket első cikkemben a történeti studiumnak egyetemünkön való igazolatlan praeventiajáról a jog felett mondtam, hosszabb indoklásra nem szorul. Nehogy azonban e javaslat a történeti studium iránti értelem hiányával vádoltassék, legyen szabad egy tudós szavaira hivatkoznom, ki — az élesztéletű BRINZ szavai szerint — «a római jog fejlődési történetébe bárkinél mélyebbre világított,» és kinek irodalmi neve kell, hogy a «jogtörténet kicsinylésének» vádjától mentes legyen. «Elég merész vagyok állítani» mondja IHERING a *Fahrbücher für Dogmatik* bevezető cikkében, «hogy a valódi *jurista*, bármi hézagos legyen is jogtörténeti felszerelése, nagyban egészen összehasonlíthatlanul jobban fogja érteni a jogot, mint a *jogtörténész*, kiből a jogász érzék nincs kiképezve és bármi jeles jogtörténész legyen is valaki, ez által még nincs ama hiány ellen biztosítva.» Ez utóbbi hiányt fájlalom jelen jogoktatásunkban; és e hiányt pótolandók, bátran megvonhatunk egy félévet ama «egyetemes európai» jogtörténettől, mely különben is «egyetemes Európában» sehol sem tanítatik, csak minálunk.

Ime ily irányban képelem a seminarium kihatását a római jog oktatására. És amit a római jog dogmaticus tárgyalásáról mondtam, annak állani kell a *magyar magánjog* előadására is. Csakhogy a hiány itt *kevésbé veszedelmes és bajosabban is pótolható* mint a római jog terén. *Kevésbé veszedelmes*: mert ha a magánjogi alapfogalmak, a dogmaticai módszer, a jogi iudicium az egyetemi tanrendnek idő s érték szerint legelső studiumában, a római jogban, el lettek sajátítva, könnyebben lehetünk el az általános jogdogmaticának a magyar magánjogban való ismétlése nélkül is — ne bis in idem. El lehetünk nélküle főképp ez idő szerint, midőn az osztrák jog is szerepel köteles tantárgyaik között, midőn tehát a magánjogi dogmatica *modern* jogrendszeren való tanulmányozásáról különben is gondoskodva van. Ha a most készülő magyar törvénykönyv az osztrák magánjog studiumát tanrendünkben ki fogja szorítani, akkor a magyar magánjog dogmaticai előadására is hálásabb feladat fog nézni. De a dogmaticai tárgyalás hiánya *nehezebben is pótolható* a magyar magánjogban, mint a rómaiában. Mert míg a római jog dogmaticája a tökélyig kialakult tudomány, melynek hozzánk való átültetése márcsak némi szorgalom mellett is lehetséges, addig a magyar magánjog dogmaticája még vajmi hézagos — itt *teremtő erőre* van szükség, melyet, ha nincs, bármi jószándéku reformrendeletekkel sem lehet decretálni. Az átmeneti stádium, melyben hazai magánjogunk szemben a most készülő törvénykönyvvel van, különben sem engedi remélnünk, hogy valaki ez idő szerinti hazai magánjogunk dogmaticai feldolgozásához fogjon — csökönös munka, mely tán épen mire elkészülne az érvénybe lépő új codex által már is feleslegessé volna téve. Hálásabb helyzetben van addigis az osztrák magánjog disciplinája; az ezzel összekapcsolandó practicum a FUCHS multkor idézett «Rechtsfälle»-iben felette alkalmas segédkönyvre fog találni.

A seminarium *személyes kihatásáról tanárra, tanulóra* röviden szólhatunk. Hogy a tanár csak a seminarium parancsolta személyes érintkezés által ismerheti meg hallgatóit, szó- s írásbeli munkáiból győződhetik meg legjobban előadásai sikeréről vagy hiányairól; itt nyer alkalmat a lényegbevágót ismételni, a hiányzót pótolni, a kételyeket eloszlatni; pädagogiai tapintatát itt fejlesztheti, itt gyakorolhatja a szükséges ellenőrzést nemcsak hallgatói, de önönmaga felett is: vajon meg tudta-e magát az elméleti collegiumban értetni; szóval

csak itt szerepel nem mint a tanszék monologizáló felolvasója, hanem mint tanító a szó igaz értelmében — mindezt elmondták nálamnál hivatottabbak annyiszor, hogy fölös ismételnem. E szerep persze a mily hálás oly nehéz is, és nem volt üres tréfa, midőn Ihering egykor szigorlat után practicumába sietve, nevetve odaveté, hogy «most meg *engem* fognak kivizsgálni.» Másfelől a *tanuló*, ki ez idő szerint nem beszél tanítójával, csak index-aláírásakor és vizsgálatkor, a practicumban kénytelen vele szóba állni: ez a mint könnyíti az ellenőrzést, úgy serkenti az ambíciót is, érintkezésbe hozza a hallgatókat, versenyre kelti egymás között. A seminarium végre az egyetlen szer arra, hogy a tanár ne csak hallgatói *praesentiait* (melyeket egyedül képes most ellenőrizni), de *ismereteit* is megítélhesse. És ezzel elérkeztünk a seminariumnak a *vizsgarendszerre* való hatásához. Divó vizsgamódszerünk, mint minden hozzáértő meg fogja engedni, igen hiányos eszköz a hallgató ismereteinek megbíráhatására. Hogy egy teljesen ismeretlen fiatal embert, kinek nevelési menetéről egyebet nem tudunk, mint mit a lezckönyve mutat, husz percz alatt egy tudományban való jártasságára vallassunk, főképp ama izgatott, abnormalis vizsgaállapotban (annyira abnormalis és annyira általános, hogy a deáknyelv külön műszót talált fel számára) — erre tényleg alig van más módszer, mint a mely vizsgáinkon divik: a definitiókkal és enumeratiókkal való zaklatás. Pedig nem tartom túlparadoxnak az állítást, hogy rendszerint mentül mélyebben merülünk egy tudományba, annál gyengébben fogunk annak definitióiból és enumeratióiból megfelelni. A hozzáértő ugyanis, bizva ismeretébe, alkalomadtán maga hevenyészí fogalom meghatározásait, maga számítja hamarjában össze az együvé tartozót, ilyenkor pedig könnyen megesik, hogy egyik-másik formulázás kifogásos, az összeolvasásnál egyik-másik odavaló elmarad; ezenkívül minden bővebb ismeret bővebb kételyeket és aggodalmakat is szül, és egy-egy definitió, mit a naiv tudatlanság egy-egy percz alatt vág be a kézikönyvből, épen a gondolkodóbbnak és olvasottabbnak nehezen jön ajkáról. «Omnis definitio in jure civili periculosa est, parum est enim ut non subverti possit.» Ama husz perczes vizsgamódszer csakis a memoriának, nem az ismeretnek, nem az ítéletnek vizsgálata. Hisz van vizsgatárgyaik közül nem egy — mind ismeretes dolog ez —, melyet a kandidatus *sohasem* vesz elő korábban két-három napnál vizsga előtt, nehogy ha előbb olvasná által, a vizsgálat napjáig — *elfelejtse*... A seminarium alkalmat nyújt tanárnak, hallgatónak, hogy a vizsga célját bizton végezzék, napról napra. A seminariumban kiki naponként mutatja mit tud, kiki naponként mit nem tud. Így támogatja, kiegészíti, ellenőrzi a seminarium a tan- és vizsgarendszert, tanárt, tanulót — feltéve mindig: a *helyes szervezést*. E *szervezést* jövőre teszszük szóvá.

Göttingen, január havában.

(Vége köv.)

Dr. SCHWARCZ GUSZTÁV.

Tanulmányok a magánjog dogmatikájából*

16. Ámde ezzel célunk felé még csak az első lépést tettük, a második pedig már mindjárt azon kérdés elé állit: mi az a mi az ember jogi aktivitásában kifejezést talál, érvényre kell, hogy jusson?

Hic saltus! mondhatja erre, a ki ezen dolgozat első részét figyelemmel olvasá. De azért nincs miért azt higgyje, hogy egy új akaratelmélet szülési fájdalmairól felvett kép fogja itt józtlását próbára tenni. Mert azok közé tartozom, kik a «nasciturus» «psychologische Civilistenschule» kísértetétől borzadnak.** Az akarat sokkal régebben és mélyebben összenőtt már a joggal, semhogy jöttment valaminek tartva,

* Az előbbi közlményeket l. az 1883. évi 40., 41., 42., 44., 46. és 48. számokban.

** Am olvassa csak valaki, ha egy ilyen speciést látni akar, ZITELMANN munkájának bevezető részeit 29—196 old. a ki pedig különben a közönségesebb nézet «védelmére» irta munkáját.

ki vagy mi léte iránt kellene kérdezősködnünk. Vagy kapunk-e talán p. a római jogban egy lapot, melyen elő ne fordulna? Vagy tudományunk legértékesebb része, az interpretatio, nem válna-e czéltalanná, eddigi összes eredménye egy nagy tévedés szomorú emlékévé, ha az akarat a jogra nézve a biztos megállapítást kizárná?

Nincs kétség benne, hogy tudományunk előhaladása az életjelenségek megfigyelése, mint mondani szokták, a tapasztalat segítségével juthat a dolgok természetének megismeréséhez, s hogy e tekintetben az akaratról más tapasztalataink vannak, mint volt a régieknek. Bizonyos különösen az, hogy a külső jogrend is összefüggésben levén azzal, amit «belső» világnak nevezünk, a jogtudomány az emberlét jelenségeit ezen a helyen is fel kell hogy keresse, az ott talált ténymozzanatokat fogalmainak összetételénél számitásba vegye. De mert az emberlét belső jelenségei, legalább külsőleg észrevehető tünetnyei után itélve, a változatoság és esély aligha meghatározható számával és aránylataival fordulnak elő, azt hiszem, mindenekelőtt itt is az a kérdés: hol végződjék e tekintetben a törvényhozás és jogtudomány feladata?

A régi jogi axioma, hogy a bíró belső dolgokkal a magánjog terén nem törődhetik, a feltett kérdésre jó feleletnek semmiképen nem tekinthető. Ha ennek valami értelme van, úgy ez csak a belső tény belső indokaira vonatkozhat. Minő indokokból akarok valamely jogi eredményt, ez az én és nem a bíró dolga, ámbár némelykor az indok is jogi relevanciával bírhat. De igen is egész terjedelmében a judicatio kérdése már az: akartam-e vagy sem, vagyis van-e vagy nincs akarat? Ez persze csak akkor constatalható, ha előbb azt, amit akaratnak nevezünk, általánosságban ismerjük. És, ha jól értettem, épen ezen irányban szól értekezésem 6., 7. sz. a. foglalt nézetek szerint tagadólag a válasz; habár, mint ez közönségesen megtörténni szokott, itt is a tagadásban ott van a positivum, az akarat fogalmának egy új constructiója, a minek következtében az illetők okoskodásából sem az következik, hogy az akarat egészen ismeretlen, hanem hogy ők ismerik másként, mint más közönségesebb halandók.

Mondhatjuk továbbá, hogy a ki a bölcsészet történetében némi jártassággal bír, tudja, hogy az akarat meghatározását ugyanannyira magának vindikálja, hogy épen ebben kereste és keresi manapság is egyik kiváló vívmányát, hogy ide vonatkozó tana a gondolkozás mindenkor módjának egyik főismérve. A bölcsészet vonatkozó eredményei elől elzárkozni annyi is volna, mint a megismerés világosságát zárni ki. Ámde ismét, vajon így tett-e a jogtudomány? Igénytelen dolgozatom 2., 3., 4. számai alatt a történeti iskola vonatkozó alapeszméjéről adott vázlatom, azt hiszem e vádat már magában véve kizárja; és legfeljebb ismét csak az lehetne a kérdés: eléggé felhasználott-e amit e tekintetben a bölcsészet kezünkbe ad? Én úgy hiszem, hogy dogmánk célját véve a kérdésre határozottan igennel felelhetünk. De tekintsük még más oldalról is a dolgot.

Nemde közmeggyőződésnek nevezhetjük ma már azon tétel tartalmát; miszerint a jognak a köztudattal teljes összhangzását a jog természete postulálja; hogy épen oly kevéssé jog, ami még abba át nem ment, előtte van, mint ami abból már kiesett, vagy tőle már elmaradt. És vajon nem ismeri-e a köztudat az akarat fogalmát, vagy másként ismeri, mint amint a jogügyletre vonatkozólag a Savigny-féle alapokon feltüntetve lett? Az iskolát alapítani nem szándékoló tanult bírói kar előtt olyan misztikus, határozatlan, következményeiben ki nem számítható, megfoghatatlan «belső» tünetny-e az akarat? Ezt bebizonyítani senkinek sem fog sikerülni; épen ellenkezőleg a köztapasztalat léptenyomon arról fog meggyőzni, hogy a köztudat az akaratot nemcsak jól ismeri, hanem ami a fő, azzal el is tud banni.

Tudja azt már a közönséges értelem is, hogy az ember akar, hogy az akarat tevékenység, hogy az akaratnak célja van, melynek elérésére megfelelő eszközökre van szüksége, s hogy ennél fogva az akarat ép oly kevésbé a cél, mint az eszköz. Hogy az akarat a szabadság eszméjétől elválaszthatatlan, hogy a szabadakarat az okosság törvénye szerint kell hogy e világba lépjen, s hogy ezen törvény meghatározója nem az önkény vagy tetszés dolga.

(Folyt. köv.)

Dr. FARKAS LAJOS.

TÖRVÉNYKEZÉSI SZEMLE.

A nagykőrösi eset és a magánindítvány*

Kitűnik a mondottakból, hogy az átszállás nemcsak *elvíleg* ellenkezik a magánindítvány természetével, hanem *hézagos is* ép ott, hol hiányt kellene pótolnia s mindezekon felül azon megengedhetlenséget sem zárja ki, hogy az átháramlott indítványozási jog esetleg *a sértett fél akarata ellenére is* fog gyakoroltatni.

Ezeknél fogva mi sem a hollandi btkvet, sem az olasz javaslatot nem tartjuk olyanoknak, melyek mintája szerint btkvünknek vitatott hézagát pótolni lehetne.

Nézetünk szerint btkvünk fejtegetett reformjánál vezérelvül kell szolgálni: *hogy a magánindítvány a sértett fél kifejezett vagy vélelmezett intentiója, akarata ellenére ne gyakoroltathassék*; mert különben összeütközésbe jövünk a magánindítvány jogintézményének alapeszméjével; továbbá: *hogy az új rendszabály biztosítja azt, miszerint a tettesek a felelősségre vonástól ne menekedhessenek jogos vádló hiányánál fogva*; végül: hogy a magánindítvány természetével *már in thesi se* jöjjünk összeütközésbe.

Ezen vezérszempontokat mi a következő formulában véljük kifejezhetni és btkvünket következőleg javasoljuk kiegészítetteti: **«Ha sértett fél nincs vagy nem volt azon helyzetben vagy oly állapotban, hogy az indítványt megtegye: a törvényben megszabott határidőn belül megtehetik azt hozzátartozói.»****

Javaslatunkat röviden következőleg indokoljuk:

Oly eseteket tartunk szem előtt s ezeket a «helyzet» és «állapot» különböző fogalmaiban öleljük fel, melyekben a sértett fél physikai vagy psychikai lehetetlenség folytán maga az indítványt meg nem tehetette; mulasztásából pedig a fentebbiekben fejtegetett és btkvünk által is elfogadott vélelem értelmében azt, hogy indítványt tenni nem akart, következtetni már nem lehet.

Kérdés: *melyek legyenek ezen esetek?* Nézetünk szerint ezt sem taxative, sem exemplificative törvényben elősorolni nem lehet, de nem is szükséges.

Ily megállapítás nélkül is bizvást az illetékes hatóságra bízhatjuk, sőt az esetek előre nem látható változatainál fogva reá is kell bízni, hogy a tett panasz alapján esetről esetre döntse el: vajon a concret eset körülményei mellett fenforog-e azon kellék, létezik-e oly helyzet vagy állapot, hogy a sértett fél maga az indítványt meg nem tehetette s ennél fogva azt helyette a törvényben meghatározott egyéb hivatottak gyakorolhatják-e? Oly helyzetnek, melyben a sértett fél indítványt nem tehetett, látjuk p. o. a nagykőrösi eset áldozatának helyzetét, midőn B. Julianna a szenvedett bántalom közvetlen behatása alatt rögtön, éjnek idején öngyilkossá lett s így

* Befejező közlemény. — Az előbbi közleményeket l. az 1883. évi 46., 47., 49., 52. és az 1884. évi 5., 6. és 7. számokban.

** Fel lehetne ugyan btkvünk 239. §. 2. pontja analogiája szerint javaslatunkba azon további kelléket is venni, ha sértett fél «az ellene elkövetett büntetendő cselekmény folytán» jutott a fentérintett helyzetbe vagy állapotba. Minthogy azonban ezzel mindig okozati összefüggést kívánánk a sértés és eredmény közt, nem láttuk czélszerűnek, a causalitás szövevényes természeténél fogva, ezen kellék felvételét; mert tartani lehet attól, hogy e kellék sok esetben paralyisálná javaslatunk hatályát és ez okból javaslatunkat egész általánosságban formuláztuk, mint a hollandi törvény és az osztrák javaslat, tehát mindenesetre, ha beáll a szövegben említett kellék.